

שאלה 15

פסוק הקדמה - תורה ודבר

202

זתרכ משאת בנימין ממשאת כלב...

זישתנו וישכרו עמו. (מג-לד)

מיום שמכרוהו לא שתו יין ואותו היום שתו. (רש"י)

מה טעם שתו אותו היום יין, והלא טרם ידעו שזהו יוסף?

בדום, כשראו שקיבל בנימין יותר מכולם ולא נתעוררה בהם קנאתם כלל, הביגו שכבר תיקנו את חטא מכירת יוסף, שבא כתוצאה מקנאה - ויקנאו בו אחיו - ולכן כבר יכלו לשתות יין...

(קב חו)

אני ב טרה

3 אהה

2 אהה

1. לא אמר זה שני בני וגו'. טעם אמרו לחזק במחקר זה תכונן לומר כי לא הוליד משוי דבר זה בפירוש משום קללה חכם (מכות י"א), אלא אמר דיבור שהמוצא ממנו זה ולא הוליד משוי בפירוש מיתא בניו. ואומרו חכם שני פי' כי מהמלאים כי די היו לו. ואומרו חמים (מה) חמים, ומלכו עולם מה באומרים ז"ל (ויקרא פ"ו) בפסוק וצארכו החלוק וגו'. וטעם שלא רצה לרובין לחייב עלמו אלא בני, לר' כי הוא עולם עליון שיהיה חכם מלך פריה ורביה (ק"ט) לזה לא שפירא אלא דבר שאינו מיוסד לטולם הצא, ולזה נתקנס יהודה כשראה שלא נחלש אביו לדברי ראוונקס ואמר (מ"ג ט') וחתמתי לאביו כל הימים סכן עלמו גם בעולם עליון:

4 אהה

1. ודוקי' מהלכות ק' עליונים היו ואין עמ' ומשפט מלך אצל אבי הגיל לומר לפי דלמתי' פסק י"כ במסוק כלב בן יפונה ויב"ר חיו מן האלפים כנגדו יב"ל וכלב חלקם על מרגלי' צא"י חס יפונה חיו כנולד מ' שמשפיר מלך צא"י כקרא ויחם כי ידעה הספכים א' ורלוונ דיונה בנספו שפוח סבוכו ושני בניו יעלו צ' חלקי' כנו שתי' ארבע אפרים ומקסם וואור עמה ארץ שני בני חמים מעול וחס חלקם צא"י חס ראו' לאומרו אלא שאלי ווסקיף עליו דבר דכות אגדה יעקב השיב צבור שועה הוא זה בני הם ולא בני שהמכוון הוא בלשון חיים וכי לא בני הם ולפי אומר שפוח בנימין כי יעקב צבר החליטו צדעו ליעול הצבורה מונט וצלא"ה חן שני בניו כבני יעקב כנו שתי' ומקסם וואפרים כלאצן וטוענו כבן פסק יעקב שלא יהי' אלו בניו אלא בני אציהם ורלוונ חיו צבור כנולד צא"י ומש"ה קרא צבור שועה כמו הדם שחינו צבור גמור שלא יהי' לו פי' שנים צנחלת א"י עיי' פי"כ ברכה קובלח ול"כ בניו הם ולא בני בנימין חלן עקבון ועקבות:

1. יסוב מעליהם ויבך וישב אליהם וידבר אליהם ויקח מאתם את שמעון (מב, כד) לכאורה צריך להבין מאיזה טעם רצה יוסף לתפוס אחד מאחיו אצלו במצרים ואי משום דרצה ליטול אותו בערבון כדי שיעי' זה יהיו מוכרחים לבא אצלו פעם שנית עם בנימין הלא בעי"כ יהיו מוכרחים לבוא במצרים כשיכלו השכר רעבון כיהם. האכן מר אבא ז"ל אמר עיי' בטוב טעם דמשום דיעקר רצה יוסף שביאו בנימין אצלו וגם ידע בבירור ודחאי יעקב לא ירצה לשלוח עמם את בנימין במצרים פן יקראנו אסון בדרך ולכן חשש יוסף דשמא ישכרו אחד מן השוק ויבאו אותו למצרים אל יוסף ואמרו שזהו בנימין אזיהם הקטן הווא לא יוכל להכחישם ואינו בנימין ולכן בכוחה גדולה הניח לשמעון אצלו במאסר וכשיביאו אחד מן השוק חיקי יחייבו לפאסר ולשאול משמעון אם הוא מכיר או לא ושמעון בודאי יאמר האמת שאינו מכיר מעולם שהרי לא ידע שאחיו הביאו אותו הנה תחת בנימין ולכן בשביל זה לא יוכלו אחיו להטעמו ולהביא איש אחד מן השוק ויהיו יראים שיתודע השקר עיי' שמעון חוה נראה נכון.

5 אהה

1. כב"כ ק"ח ב', ויבוסע וכלב חיו מן האלפים בתרים מן הארץ, וכדין צנחלת, מאי חיו, אילינא חיו ממש ובהכיב קרא אהריהם (פ' פינחס) ולא נותר מהם איש כי אם כלב בן יפונה ויבוסע בן טן, אלא מאי חיו - שחיו מחלקם, כלומר ששטלו חלקם על מרגלים בתלוקת הארץ [ע"ד מה שאמרו זכ"ל - טפל חלקן וחלק חבירן], ויהי' לפי' צבור הלשון חיו כלפי שאמרו עני תשוב כמה נקרא העשירי - חיו, ולפי' כצנחלה לומר פלוני נהעשר מפלוני אומרים פלוני נחיה מפלוני, ומשאר לפי' דכמו שהטפל חלק צנחלה נקרא חיו, כך המאכל חלק נקרא מה, וע"ד זה אפשר לפרש טעם דרשת חז"ל על הפ' דפי' משפטים וגם בעליו יומה דקאי על שום משון, כדע. ודבר דיוס דיעקב החל לבניו ולבני בניו את ארץ כנען, כמבאר בפי' ויחי בצרכו לאפרים ומנשה ובמדרשים ואגדות, ועל זה אמר ראוונ, אשר אם לא ימלא משלחו בנימין להשיבו אז ירשה לו שאבד בטאצו וכת מלח שבי בניו בארץ כנען, והאליא עין זה בלשון המית ע"ד המלוכה כלפי אלה האוחלים שנקראו חיים כמו שחארטו, וע"ס בפרשה האטובה וצנחלת פי' מש"כ סס. [לאחר שנים רבות שכתבו זה הייתי בעמ' ווישן והניח לי שם אחד עמתי פי' פרעספורט כי הנחין מה"ס בכתבו נגע ברעיון זה].

1. הכונה פ"ס המבאר במדרשים שגער בו יעקב ואמר לו צבור שועה הוא זה, האם צנך אינם בני. ולא תבאר אינם מרומם בפסק תשובה כו, וי"ל פ"ס מ"ד במ"ד קלן, ר' פרסון כשהיו אומרים לפניו דבר מחוקן הי' אומר כפתור ופרח, וכשהיו אומרים לפניו דבר של פגמה הי' אומר לא ירד בני טעמם, ד"ל דמפרט בני משלון בינה, ביחתי, כלומר, הסכמתי, ולפי' י"ל דס"ל להורות הוה דמה שאמר יעקב לא ירד בני טעמם כוונ צ"כ כמו שכוון ר' פרסון, והיינו שיהא דבר של פגמה, ומפרט למה יען כי וכי צנך אינם בני. ומה שראה הדורש לדרוש לשון זה בדרך זה, י"ל דקשה לי' אריכות הלשון, דהו"ל לומר שצבור לא אשלחתי, ודו"ק. ודגה צריך להבין מה היה צנחלת דעת ראוונ שהחליט משעה רצה כוה להרוג את בניו ועוד הלא העשולה דיעקב, ופליאה צנחלה היא. ואפשר לפרש הכוון [ע"ד הדרש] על פי מ"ד

1

את שני בני תמית אם לא אביאנו אליך (מב, לו)

פירש רש"י בכור שופה הוא זה, ואמר להמית בניה, וכי בניה הם ולא בני. והדבר תמוה היאך ראובן הפקיר בניה, ופירש החתם סופר וצ"ל עפ"י הפסוק (במדבר יד, לח) שיהושע בן נון וכלב בן יפונה היו מן האנשים החם, ומפרשינו בגמרא ב"ב (ק"ח) דחיו, היינו נטלו חלקה בארץ, ופירש המהרש"א שארץ ישראל נקראת ארץ החיים, ומי שמפסיד חלק בארץ ישראל קרוי מת. וראובן שהוא בכור חשב ששני בניו יטלו שני חלקים בארץ כאפרים וכמנשה, וע"ז אמר שאם לא יביא את בנימין יעקב ימיתם. היינו יטול חלקם בארץ ישראל.

(6) וצ"ל וצ"ל

ונראה לפרש הדברים כפשוטם, שאם בנימין ילקח, צערו של ראובן יהיה גדול כל כך כאילו יעקב ימית שני בניו, ואין לך צער גדול הימנו. וזה שהתחייב לפני יעקב שאובדו בנימין עברו יהא צער כאילו ימותו שני בניו, ולכן ימסור נפשו להציל בנימין. וכמו שאם בנימין ילקח הרי שיעקב איבד

שניים מבניו — יוסף ובנימין — כן היה עבור ראובן כאילו המיתו את שני בניו, ובוהו מוכיח עד כמה מוכן הוא למסור נפשו להצלת בנימין.

ונראה להסביר הדבר שראובן לא היה בעת מכירת יוסף, ובוה"ק מפורש שלא ידע האמת מה קרה ליוסף עד שנתגלה לפניו במצרים, והצטער כל העת שמה לא פעל מספיק להציל את יוסף כאילו הוא בנו, ובהקטנתו לאביו נתכונן שעתה ימסור נפשו על בנימין כעל שני בניו.

(7) ע"ש ע"ש

אבל האדם יש לו להתבונן או במעשיו כשנמצא אחד ממקורביו שמולול באיזה מצוה ואיסור. ומצינו בשמואל שבקרא [ש"א כה א] וימת שמואל נאמר ויקם דוד וילך למדבר פארן, והוא משום שבחיי שמואל לא היה צריך לברוח מארץ ישראל אלא הי' סגי ללכת אל שמואל, ש"ס הרי כל הבאים להרע לו ואף שאול בעצמו בראותם את שמואל היתה ההשפעה גדולה מאוד שגם הם הכירו את האמת ולא יכלו לעשות שום דבר שאי"ו כהוגן, אבל כשמת שמואל ולא היה מי שהשפעתו גדולה הוכרח לברוח לפארן, הוא על דרך דלעיל.

גם עתה בדבריכם כן הוא וגר [מד י]. פרש"י אף זו מן הדין אמת. לדבריכם כן הוא שכולכם חייבין בדבר עשרה שנמצאת גניבה ביד אחד מהם כולם נתפשים. ותמוה מאוד הא אין הדין כן ואפילו הסכימו ע"ז יוסף השבטים, וצריך לומר שאף שבדי אדם אין בענשים, אבל בעצם לפי מדת הדין יש בזה עולה על כולם, שאם היו חוששין הרבה לאיסור גניבה עד שהוא מאוס טובא היתה מהם השפעה על כל שבסביבותם שיזדהרו מאיסור גניבה, וכי כל אדם יש לו להשיג בנפשו ובעצמו על כל דבר איסור באופן שכל הרואה אותו יבין שצריך להתנגח כן, ואם לא היתה השפעתם על איזה מהחבורה הוא ראיה שגם הם אין חוששין כ"כ, ולכן יש להם ליענש, אך הוא מחסדי השי"ת שאינו מעניש אותם.

(8) רב כ"ק ד' |

טעויות כתפיסת גיל אישי התנ"ך פעמים רבות נבצר מאתנו ללמוד נכון פרק במקרא, או לחוות אותו חוויית אמת, על שום טעות שיש לנו בתפיסת גילם של המעורבים בפרשה. הדרוגמה הידועה ביותר היא עקדת יצחק. מתוך לימוד ילדותנו דומה עלינו יצחק שבפרשת העקדה, לנער צעיר רך בשנים שאינו מבין בדיוק את אשר עומד להתרחש. השקפה זו מתחזקת למקרא פסוק הפתיחה "והא-להים ניסה את אברהם", ולא ניסה את יצחק הנער, שלא היתה בו דעה וידיעה מהמתרחש. גם חילופי הדברים בין אברהם ליצחק מעידים על תמימות של ילד, וכן העובדה שאברהם ורק אברהם פעל במעשה העקדה - "ויבן שם אברהם את המזבח, ויערוך את העצים ויעקד את יצחק בנו וישם אותו על המזבח..." (כב, ט) - רק ילד קטן רואה את אביו טורח את כל הטרחה הזו ואינו מסייעו.

(2)

1 רוב הלומדים יודעים, שלפי חשבונם של חז"ל יצחק היה בן 37 שנים בזמן העקדה. "כשנעקד על גבי המזבח בן שלושים ושבע היה" ³⁵ נתון זה משנה את ההבנה והחוויה של כל הפרק. מעתה מבינים אנו שיצחק היה שותף פעיל בניסיון, ואולי ניסיונו אף יתר על זה של אברהם ³⁴. מעתה תחזק השאלה, מדוע וקפת התורה את הניסיון לזכותו של אברהם, וגם מדוע אברהם לבדו פועל את כל הפעולות הנזכרות. ברור שאין בכוח כל השאלות האלה להסתיר את העובדה שיצחק גבר בעמיו, יודע בדיוק לאן הולכים ומדוע ³⁵.

פרק נוסף שבו טועים בהבנת גיל גיבורי הסיפור, הוא פרק ט בספר שמואל א' הפרק מספר על משיחתו של שאול למלך, רוב מוחלט של הלומדים מעריך את גילו של שאול בין 15 ל-20 שנה ³⁶, הדבר [כמעט] מפורש בכתוב "ולו היה בן וישמו שאול בחור וטוב" (ט, ב). הדבר עולה גם מהצורה ששאול מתייחס לנערו בעונה אין קץ, עד שחז"ל דרשו "ידאג לנו" - שקל עבדו כיוצא בו ³⁷. ברם הישוב פשוט מוכיח, ששאול היה לפחות בן 50 שנה, וכנראה קרוב לגיל 60 בזמן משיחתו. שחרי כשמת שאול אחרי שתי שנות מלכות (שמואל א יג, א) היה בנו איש בן 40 שנה (שמואל ב ב, י). הווה אומר, בזמן המלכות היה לשאול בן כגיל 38. ואם נניח ששאול התחתן בגיל 18, ואיש בשנת היה בנו הרביעי ³⁸ נגיע לגיל 60 שנה ³⁹. צא ולמד את כל הפרק מחדש, "בחור" שתורגם קודם כ- YOUNG הופך עכשיו לבחור = CHOSEN, נבחר. ומעתה מבינים כיצד מעריכים חז"ל את העונה של שאול, אדם כבן 60 שמתנהג כך לנערו עבדו, הוא עניו אמיתי.

"אחיכם הקטן" - בן יותר משלושים!

2 אחרי ההקדמה והדוגמאות הללו נבוא לסיפור האח הקטן העומד בעין הסערה של העימות שבין האחים ליוסף. תריסר פעמים מכונה בסיפורנו בנימין- האח הקטן ⁴⁰, כולנו מתרגלים לשם הזה ומציירים דמות נער כבן 3-4 שכולם חרדים לשלומו, פן יקראנו אסון. וכאשר רואה אותו יוסף לדאשונה אחרי כ"ב שנות פירוד מהמשפחה: "ויאמר, הזה אחיכם הקטן אשר אמרתם אלי? ויאמר א-להים יחנך בני" (מג, כט), וכמעט היינו מוסיפים זיתן לו סוכריה על מקל ובמבה, ויצבוט את לחייו. ולא היא, התמונה הזו של האח הקטן מסולפת מעיקרה. הכתוב מונה בעת ירידת משפחת יעקב למצרים את עשרת בניו של בנימין: "ובני בנימין בלע ובכר ואשבל גרא ונעמן אחי וראש מופים וחופים וארד" (מג, כא), וכידוע, כולם נקראו על שם יוסף: "בלע" - שנבלע בין האומות, בכר - שהיה בכור לאמו, אשבל - ששבאו אל, גרא - שגר באכסניות, נעמן - שנעים ביותר, אחי וראש - אחי הוא וראשי הוא, מופים וחופים - הוא לא ראה בחופתי ואני לא ראיתי בחופתו. ארד שירד לבין האומות" (סוטה לו ע"ב) ⁴¹. דרכו של עולם שאב לעשרה ילדים קרוב להיות סבא! גם אם אין התורה מפרטת את

גילו של בנימין בזמן המפגש עם יוסף, לפי החישוב שהפרש הגילים ביניהם

36 הוא כשמונה שנים היה בנימין כבן שלושים ואחת ⁴². הזה "קטן" ייקרא?

גם אם נסביר שהכינוי 'קטן' החוזר שוב ושוב בפרשה הוא יחסי ואינו מוחלט, כאומר "הכי קטן", גם כך אין מקרא יוצא מידי הרושם שהוא מותיר על הקורא. והרושם הזה אכן משדר ילד קטן מסכן שהכל חרדים לשלומו. רושם זה מתחזק ומתעבה, בשל העובדה שבמהלך כל הסיפור הארוך, בנימין אינו פוצה פה ואינו פועל פעולה, והמקרא גם אינו מתאר ולו במילה את הרגשותיו. מעין בול עץ, כאילם לא יוכל דבר - כקטן!

פלך השתיקה של בנימין

נשים לב כיצד מתאר המקרא את הסערה סביב ירידת בנימין למצרים. ראובן אומר: "תנה אותו על ידי ואני אשיבנו אליך" (מב, לו). ויעקב עונה "לא ירד בני עמכם" (מב, לח). יהודה אומר: "אם ישך משלח את אחינו אתנו נרדה..." (מג, ד). "כי האיש אמר אלינו לא תראו פני בלתי אחיכם אתכם" (מג, ה); ויהודה מוסיף: "שלחה הנער אתי... אנכי אערבנו מידי תבקשנו אם לא הביאותנו אליך" (מג, ו) והצגתו לפניך וחטאתי לך" (מג, ח-ט) לבסוף יעקב נכנע: "ואת אחיכם קחו" (מג, יג), והאחים כולם יוצאים לדרך: "ויקחו האנשים את המנחה הזאת ומשנה כסף לקחו בידם ואת בנימין ויקומו וירדו מצרים". בנימין מוצג כחפץ דומם, "תנה אותו" "קחו" "שלחה" - כולם מדברים עליו ואף אחד אינו שואל אותו, אם הוא רוצה או מוכן לרדת! "ויקחו האנשים את המנחה ומשנה כסף ואת בנימין", ומה מנחה שותקת אף בנימין, מה כסף בעל כורחו אף בנימין בעל כורחו! האם הוא סחורה הנמכרת בשוק כאחיו? האם קשרו אותו כמו שקשרו את יוסף בזמן הקפירה? מישהו דיבר אתו? האם נשאל לדעתו? הוא ענה למישהו?

(10) סע

לא רק פיו של בנימין שותק אלא גם מוחו ולבו. מחשבותיו של בנימין ורגשותיו כמוסים מאתנו והמקרא אינו מנדב בדל רמז בעניין זה. כשנשלח אחיו יוסף לאחיו, ידענו שהוא חושש מהם, "ויאמר ישראל אל יוסף הלא אחיך רועים בשכם לכה ואשלחך אליהם ויאמר לו הנני" (לו, יג), ומציין רש"י: "לשון ענוה וזריזות, נזדרז למצות אביו ואע"פ שהיה יודע באחיו ששונאין אותו". גם בנימין

נשלח, לא אל אחיו אלא עם אחיו. יעקב זעק, "לא ירד בני עמכם כי אחיו מת והוא לבדו נשאר וקראהו אסון בדרך אשר תלכו בה" (מב, לח) - האם חשש יעקב מאסון בדרך הקשת, או מאסון בדרך עם החבורה? האם גם בנימין חושש בניגוד למקרה של יוסף כאן אין התנ"ך מסגיר את מחשבות בנימין ורגשותיו.

בשלב מאוחר יותר כשהאחים מגיעים למצרים, הם מובאים לבית יוסף. השר המצרי מפלה את בנימין לטובה. "וישא עיניו וירא את בנימין אחיו בן אמו ויאמר, הוזה אחיכם הקטן אשר אמרתם אלי? ויאמר א-להים יחנך בני" (מג, כט). המדרש מדגיש שלא היתה כאן ברכה סתמית אלא ברכה מיוחדת מאד: "לפי ששמענו חנינה בי"א שבטים [רש"י: "אשר חנן א-להים את עבדך", ובנימין עדיין לא נולד]" ולא שמענו חנינה בבנימין - כאן שמענו... ואמר: אנא לית לי אמא ובנימין לית ליה אמא, כד ילידת ליה אמיה מתה [=כשילדה אותו אמו מתה]. ייתו ויתן ראשו גביה דידי, לפיכך זיתמהו האנשים איש אל רעהו" (בראשית רבה צב, ה). אכן האנשים שותקים, אבל המדרש מגלה את הרגשתם, "איש אל רעהו" להוציא את בנימין שאין לו אח ורע אצל האחים. הוא היחידי שאין לו אם, הוא היחידי שיושב אצל השר, ולא יחד עם האנשים. האם גם הוא תמה כמותם? האם גם הוא חושב מדוע הועדף? האם גם לו תזיק מתת היתר שקיבל על אחיו? בנימין שותק והרגשותיו נכסות מאתנו.

30 והשתיקה רועמת יותר בסיפור הגביע. כאשר עבדו של יוסף מאשים את האחים בגנבה, הם מדברים. "ויאמרו אליו למה ידבר אדני כדברים האלה... הן כסף אשר מצאנו בפי אמתחותינו השיבנו אליך מארץ כנען..." (מד, ז-ח). בנימין, כנראה, לא היה בין המדברים, שהרי לא היה יכול לשאת את הקל וחומר, מכיוון שלא ירד למצרים בתחילה. אבל גם אחרי שנמצא הגביע באמתחתו שלו, הוא שותק! והרי יש בשתיקה זו הודאה הן כלפי המצרי והן כלפי אחיו!

פלך השתיקה בצאצאי בנימין

1 השתיקה הזו עוברת כחוט השני במשפחת בנימין לדורותיה שמעליו ומתחתיו. כך דרשו חז"ל: " אין אסתר מגדת (אסתר ב. כ) מלמד שתפסה פלך שתיקה בעצמה, כרחל זקנתה שתפסה פלך של שתיקה, עמדו כל גדולי זרעה בשתיקה, רחל תפסה פלך של שתיקה - ראתה סיבלונותיה ביד אחותה ושותקת. בנימין בנה תפס בשתיקה - תדע שאבנו בחשן היתה ישפה' לאמר, יודע היה במכירתו של יוסף ושותק, ישפה - יש פה ושותק. ושאל בן בנה זאת דבר המלוכה לא הגיד' (שמואל א י, טז), אסתר - 'אין אסתר מגדת' (אסתר רבה ו, טז)

6

11 גמרא מקבילה דורשת "בשכר צניעות שהיתה בה ברחל זכתה ויצא ממנה שאול, ובשכר צניעות שהיתה בו בשאל זכה ויצאה ממנו אסתר" (מגילה יג ע"ב), והסביר המהר"ל: "מעוט גילוי דברים מורה על צניעות... ולכך הוא צנוע גם כן בדבור שלו ואינו מוציא דברים אל הגילוי שזהו יציאה מן הצניעות" (נתיבות עולם, נתיב השתיקה פ"א).

11

מקובלים אנו, ששמו של דבר או אדם מבטאים את מהותו⁴³, ואכן גם שמו של בנימין רומז למהות השתיקה שבו. "ויהי בצאת נפשה כי מתה ותקרא שמו בן אוני ואביו קרא לו בנימין" (לה, יח). המדרש, ובעקבותיו רש"י, פירשו "בן אוני" - בן צערו. ברם השימוש בשורש או"ן בהוראת צער אינו רווח במקרא, לפיכך פירשו בעלי התוספות: "בן אוני - על שם מעשה פלגש בגבעה", ואוני מלשון חטא כמו "לא הביט און ביעקב" (במדבר כג, כא), או "לא אוכל און ועצרה" (ישעיה א, יג). אבע"ז ורמב"ן פירשו אוני מלשון אונן - אָבֵל, כמו "לא אכלתי באוני ממנו" (דברים כו, יד). וכך כתב הרמב"ן: "בן אוני - בן אבלי... ואביו עשה מן 'אוני' בוחן מלשון ראשית אוני, ולכן קרא אותו בנימין - בן הכח או בן החזק, כי הימין בן הגבורה וההצלחה" ולפי זה רחל נתנה לילד שם של חולשה ואבלות, ויעקב תיקן את השם שיבטא חוזק וגבורה.

על כל פנים לטעם האבע"ז והרמב"ן שבן אוני הוא לשון אבלות נסגור מעגל השתיקה של בנימין, שכן שתיקה מבטאת אבלות, כך מתואר באיכה: "ישבו לארץ ידמו זקנו בת ציון העלו עפר על ראשם חגרו שקים" (ב, י) וכן: "ישב בוד וידם כי נטל עליו" (ג, כח). ובגמרא נימקו שהעדשים הם מאכל אבלים, כי "עדשים אין להם פה אבל אין לו פה" (בבא בתרא טז ע"ב), ופירש רש"י: "שהוא יושב ודומם", ולכן "אגרא דבי טמיא - שתיקותא" (ברכות ו ע"ב) שכר המנחמים שתיקה. נמצא, שהשתיקה כרוכה בשמו של בנימין מיום היוולדו.

3) ולעד יזכר בנימין השותק, באבני החושן: "ישפה" - יש פה ושותק. חו הרבותא, כי מי שאין לו פה ואין לו מה להגיד, מה יתרון בשתיקותו? לבנימין יש פה, והוא בר הכי לומר דברו - ובכל זאת שותק. יש פה ושותק!⁴⁵

אור או אור?

1 שאלה זו יש להציג בנר חנוכה: מה מצותה, להדליק אש או לעשות אור? מצינו מצוה באש: קיום המערכה על גבי המזבח, "אש תמיד תוקד על המזבח", ומצינו מצוה באור: נר שבת, משום שלום בית. ובכך: מה גדרה של מצוה נר חנוכה?

כשתימצי לומר, נחלקו ברב אבות העולם, בית שמאי ובית הלל: "פוחת והולך", או "מוסיף והולך".

האור משמש ביטוי ל"נר מצוה ותורה אור"⁴⁴, ל"נר ד' נשמת אדם"⁴⁵. אור הנשמה צריך לחדור לתוך כל הפנות הנדחות של האדם ("חפש פל'חדר'יבטן") ולהאיר את כל הרמ"ח והשס"ה שלו. ואור התורה צריך שיחדור ועתיד לחדור, לתוך כל הפנות הנדחות של העולם ולהאיר את כל מחשכי תבל ומעמקי ארץ. והא בהא תליא. האדם

12
שבת
והמזבח

5

נפשם הם, יתרומום אף העולם כלו לדרגת האור העליון של תורה אור.
 והאש מסמל את בעור וכליון הרע. האש שורפת ומבערת את כחות
 הרע שבנפש האדם פנימה, כדבר שנאמר: "וּבְעֵרְתָּ הָרַע מִקֶּרְבְּךָ"⁹. והאש
 שורפת ומכלה אף את כחות הרע הפועלים בעולם כלו. והא בהא
 תליא, כי "אֶת־הָעֹלָם נָתַן בְּלִבָּם", עד שיגיע היום עליו נאמר: "וְאֶת־רוּחַ
 הַטְּמָאָה אֶעֱבִיר מִן־הָאָרֶץ"¹⁰, "וְהִרְשָׁעָה כָּלָה בְּעֵשֶׂן תִּכְלָה"¹⁰.

והא, אנו זקוקים לשני הכחות, לאש ולאור, אבל נחלקו שני ה"בתים"
 של שמאי והלל איפה להעמיד את הדגש החזק, מהו העיקר ונקודת
 הכובד בעבודת האדם. בית שמאי, כדרכם, מחמירים. אי אפשר לאדם
 להתרומם להאור העליון אלא אם בן יבער וישרוף את כל כחות הרע
 שבקרבו. "כִּי... לֹא יִרְדָּךְ רָע"¹¹. אחרי בעור הרע ממילא יתקרב לאור
 הקדושה. בית הלל מקילים. אדרבה, על ידי אור של התורה ממילא
 יגרש את החושך של הרע. מעט אור רוחה הרבה חושך מאליו וממילא,

כל שכן הרבה אור. "אם פגע בך מנוול זה משכחו לבית המדרש"¹².
 התורה של בית המדרש תגרש ממילא את ה"מנוול". "וַיְהִי בְּנִסְעֵי הָאָרֶץ"¹³
 עם לוחות הברית, אזי ממילא "קִימָה ד' וַיִּפְצוּ אֵיבֵיךְ וַיִּגְסוּ מִשְׁנֵאֵיךְ
 מִפְּנֵיךְ"¹³. "כִּי־הִנֵּה ד' יֵצֵא מִמְּקוֹמוֹ... וְנִמְסוּ הַקְּרִיִּים"¹⁴. יש ד' בקרב כל אדם
 מישראל ("וַיִּשְׁכַּנְתִּי בְּתוֹכָם"¹⁵), אלא שהוא במעמקי הלב פנימה, וכשהוא
 "יֵצֵא מִמְּקוֹמוֹ", ממסתר הנפש, ומתפשט להאיר בכל הגוף אזי ממילא
 ומאליו "וְנִמְסוּ הַקְּרִיִּים". ולפיכך כשאותם נכרים באו לשמאי להתגייר,
 והוא הרגיש בהם שהשקפת עולמם עדין "גוֹיִית", עוד לא בערו את
 כחות הרע מקרבם, והרי הם מתנים תנאים משונים – דהפם באמת
 הבנין שבידו¹⁶. וכשבאו להלל קבלם ולמדם תורה, בבטחון שהאור שבה
 יחזירם למוטב, והאור שבה אמנם החזירם למוטב.

ובימי מתניהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו, היו שתי התופעות
 הללו: אש ואור. בתחילה השתמשו החשמונאים באש הקודש לבער
 ולכלות את הטומאה של תרבות היונים שהשתלטה בארץ. בחרב
 נוקמת נקם ברית יצאו נגד היונים מזה והמתיונים מזה, שטמאו את ארץ
 הקודש במזבחות אלהי נבר, הכריחו את ישראל לחלל השבתות
 להתגאל במאכלות אסורות ולבטל אות ברית קודש, ולא נתקררה
 דעתם עד שהעמידו שקוץ משומם בהיכל הקודש. וכשנמסרו חטמאים
 ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים, וזדים ביד עוסקי תורתך, וכוחות
 הרשע נתבערו מן הארץ – בא האור. "וְאַחַר כֵּן בָּאוּ בְּנֵיךְ – וְטָהְרוּ אֶת
 מִקְדָּשְׁךָ"¹⁷. אור התורה הוא במקדש ובכל הארץ, וליהודים היתה
 אורה, זו תורה¹⁸.

ונחלקו בית שמאי ובית הלל על איזה משתי התופעות אנו עושים את
 הזכרון לדורות, בית שמאי לשיטתם, אומרים: הזכרון הוא לאש, לביעור
 הרע וכליון הטומאה, ובית הלל, לדרכם, סוברים: הזכרון הוא לאור.
 ודאי, בשעתה היתה המלחמה נחוצה, ואם נחוצה היתה – עשינו
 אותה, אבל אין עושים מזה סמל ופולחן, אין האמצעי הזמני הופך
 למטרה תכליתית. לא זהו הלקח לדורות. הלימוד לדורות הוא האור.
 ומאליו מובן, שאם העיקר הוא שריפת הרע ובעורו, הרי כל מה
 שהאש שורפת יותר, הולך ופוחת יותר הרע המתבער, עד שיגיע הזמן

של "וְאֶת־רוּחַ הַטְּמָאָה אֶעֱבִיר מִן־הָאָרֶץ" לגמרי, "וְהִרְשָׁעָה כָּלָה בְּעֵשֶׂן
 תִּכְלָה" כליל. פוחת והולך. ואם הזכרון הוא האור, הרי כל מה שדולק
 יותר, מאיר יותר. כל מה שמשתמשים יותר ב"נר מצוה ותורה אור", הרי
 הם מוסיפים לה אור יותר ויותר. "וְאֵרַח צְדִיקִים כְּאֹרֶךְ הוֹלֵךְ וְאֹרֶךְ
 עַד־כּוֹן הַיּוֹם"¹⁹. "הוֹלֵךְ וְאֹרֶךְ", מוסיף והולך. והלכה כבית הלל...

13

6

אמר ה' כי לא אשיח את בני ישראל ואת ארצם
הגדול והקדוש עלינו קראת. וזה ה' יקד
 המקנה שיהיו שואלים בשם, כיון שבעו והזקנים
 או לאו ירדו הדורות, ידעו הזקנים בלוחם
 הדור הנמלכות למקן דבר זה, כדי שלא ישכחו
 בני ישראל כי שם ה' נקרא עליהם, כי ע"י
 שזכרו ששם ה' נקרא עליהם, ע"י יבואו
 להאמין בעצמם וזכותם הנפש שלהם, וידעו
 חשיבותם וממילא לא יבואו לידי יאוש, ומשיכו
 לעבוד את ה'. אם האדם יודע עד כמה הוא
 חשוב, והכבוד העצומים שיש לו, אז הוא
 מחנך נגד כל הנפישות, ולחם להיות טוב.

דיונים שרצו לגזור על בני ישראל שכחה
 המורה כמ"ס להשכיחם מורתך, ידעו
 כי האופן לזכר גזירה זו, הוא ע"י ביטול
 הזכרת שם שמים, היינו ביטול תקנת בועז,
 וע"י ישכחו בני ישראל כי שמך הגדול והקדוש
 עלינו קראת.

דיונים גזרו על ג' מצות, על שבת, חודש,
 מילה, וכל אלו הג' מצוות הם עדות
 על התקשרות בני ישראל באביהם שבשמים,
 ושני ישראל הם עם הנבחר, ושכל המציאות
 של יהודי הוא אחרת. מה שיכולים לשאול
 בשלום של יהודי בשם ה', הוא מחמת שגופו
 של יהודי נתקדש ונתקק בו שם שמים, לא
 רק בגשמתו של יהודי יש קדושה, רק גם
 גופו של יהודי יש בו קדושה, וכל גופו הוא
 מציאות אחרת, שהרי בהגוף נתקק בו שם
 ה', וזה הוא מה שאומרים אמה במרמזי מכל
 העמים... ושמן הגדול והקדוש עלינו קראת,
 שבו שעל גופו של יהודי נתקק ונקרא שם
 ה' הרי זה הוא ההוכחה שהוא עם הנבחר.
 ועל דבר זה החנודו היונים ביותר, שהם לא
 האמינו כי יש קדושה בהגוף, ושיש שינוי
 בעצם בין גופו של ישראל לגופו של גוי. ודבר
 זה הוא מה שגרם להם להחנגד על מצות
 מילה, כי מצוה זו הוא הוכחה שנתקק שמו
 הקדוש בגופו. כמו שידוע מחז"ל (מנחות נז
 וזה"ק ח"א ר"ד) כי במצות מילה נשלם השם
 בגופו של יהודי.

ובן שבת הוא הוכחה ועדות על קדושת
 ישראל, שזכות ישראל לקדש הנחת
 גופו, ושגם התענוגים של עמי עוה"ו, הם
 כולו קודש לה', הרי ששבת הוא עדות על
 קדושת גופו של ישראל. שבת הוא עדות
 מהגוים, וכמו שמציא היערות דבש בכמה
 מקומות כי ביום שבת הוא בלחם עת שליטת
 מזל שבתאי, והוא מורה על שבתה וחורבן,
 ולכך בלשוננו של היערות דבש (ח"ג דרוש צ)

14
 ה' יקד
 א"ל

ארתא במדרש שהיונים גזרו שכל מי שמזכיר
 שמו של הקב"ה ידקר בחרב, וכן
 מצינו במדרש (ר"ה י"א) שגורה מלכות יון שלא
 להזכיר שם שמים על פיהם, וכשגברה מלכות
 השמונאים ונלחום, המקינו שיהיו מזכירים שם
 שמים אפילו בשטרות, וחכמים בטלו תקנה
 זו שנמצא שטר מוטל באשפה והיה בזיון שם
 ה'.

מצינו במוסח על הנסים ובנוסח הנרות הללו,
 שתקנו לומר 'כדי להודות ולהלל לשמן
 הגדול, והעיר בשו"ת בנין שלמה (סי' סג)
 מה הכונה שדייקא כאן נאמר שמך הגדול,
 ופי' עפי"ד הגמ' ציומא (סט:) מאי גדול
 אמר רב יוסף אמר רב שגדלו בשם המפורש,
 שם המפורש נקרא שם הגדול, ושם המפורש
 היו מזכירים רק בבית המקדש, ובעת שגברו
 היונים וטלו עבודת המקדש, הרי גם בטלו
 הזכרת שם המפורש בבית המקדש, וכשחזרו
 וטיהרו את בית המקדש הרי חזרו להזכיר
 את שם המפורש. ולכן אומרים כי ע"י הנחמון
 של יון היו יכולין להזכיר שמו הגדול. עיי"ש
 בדבריו. וענין זה מבואר יותר ע"פ המבואר
 דעיקר גזירת היונים ה' נגד הזכרת השם,

ולכן נחשב זה מעיקר נקודת הנחמון מה
 שחזרו להזכיר השם המפורש בבית המקדש.

ויש בלחם מקום לבאר גזירת היונים שלא
 להזכיר השם, באופן הנוגע להוראה
 למעשה. איתא במדרש (נרמח נד.) 'המקיני
 שיהא אדם שואל את שלום חבירו בשם, שנאמר
 (רות ג, ד) ויאמר לקולרים ה' עמכם, ואמרו
 חז"ל (רו"ר ד, ה) שזה התקנה ה' נגד החושבים
 להשכיח את עמי שמי' (ימייה ג, ח). וכנראה
 שהיונים היו מאלה שרצו לגזור להשכיח את
 שם ה', היפוך מתקנת בועז שתיקן שיהיה שם
 שמים שגור צפיהם. והנה אמרנו מכבר לבאר
 ענין תקנת בועז, כי-אלו הקולרים לא היו
 מנפשות העדינות, הם היו מאנשים פחותים
 שהיו חשודים על ענינים לא טובים, כמבואר
 במדרש שבעו הזהיר רות שלא לבוא במשא
 ומתן עם הקולרים, ובעו כשאמר להם ה'
 אעמכם, רצה להחזירם לדרך הטוב ולשומרים
 שלא ילאו מגדרי התורה, ולכן אמר להם ה'
 עמכם, שראוי להזכיר שם ה' עליהם, וכל
 התקנה ה' בכדי שידע כל יהודי החשיבות
 שלו, כי עליו ראוי וכדאי להזכיר שם שמים,
 כי היהודי הוא מקושר בהש"ת ונקרא עליו

7

רוב עכו"ם על פני אדמה מתעצבים ומקוננים
 ביום השבת, כי המזל מוליד עגבון בטבע
 והירוס בכל עמיים, ולכן נוסח החפלה, ולא
 נתחו לגוי הארצות, כי להם השבת לעצבון
 גדול, ובני ישראל בשבת שמחים בעונג שבת,
 כי הם אינם חמת שליטת המזלות, וכל המציאות
 שלהם הוא אחרת. ולכן היונים שכל אמונתם
 הי' במזלות וכוחות הטבע, לא ראו שיהיו בני
 ישראל מודלים בהם בנקודה זו, ולכן ראו
 לבטל מצות שבת מבני ישראל, כדי לעקור
 ההבדל שבין ישראל לעמים. היונים הסכימו
 שבני ישראל יהי' להם אמונה אחרת מהגויים,
 ושכל ההבדל בין ישראל לעמים יהי' רק בזה
 לחוד שיש להם אמונה אחרת, אבל שלא יהי'
 הבדל בגוף בין ישראל לעמים, שלא יהי'
 המציאות של יהודי אחרת מגוי.

ובכו"ב הסגדו על הכח של בני ישראל
 לעבד את החודש, כמצואר באור

בחנוכה לריים לחזק את האמונה היו
 בקדושת בני ישראל, ולידע המציאות
 כי יהודי הוא משונה משאר האומות, לא מצד
 אמונתו, רק כל מציאות של יהודי הוא אחרת,
 ולידע כי זה שיטת יון לומר כי אין חילוק בין
 ישראל לעכו"ם. כי יהודי נמקדש בקדושה
 בגופו עד שראוי להזכיר עליו שם ה'.

[ויש להוסיף שתפלין מיוחד להודיע לכל העולם
 כי בני"ה הם עם הנבחר, וכדכתיב (דברים
 כ"ו) וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא
 עליך, ודרשו חז"ל (ברכות ו.) אלו תפלין שבראש,
 היינו כי בתפלין ניכר לכל האומות כי על יהודי
 נקרא שם ה', שמך גדול עולה בגימט' ת"ג,
 כמנין המינות שיש בד' פרשיות של תפלין.]

מליהו שבה הכח של עיבור ניכר הכח של
 בני ישראל שהם בעלים על הטבע ועל הזמן,
 מצואר בירושלמי (מדין פ"ו ה"ח) שע"י
 העיבור של בני"ד בחולי של צמ"ג שנים
 חורים, וכדכתיב (דברים ד, ו) כי היא חכמתכם
 ובינתכם לעיני העמים, ואמרו חז"ל (שם פה.)
 אלו חכמה ובינה שהיא לעיני העמים היו
 חומר זה משוב תקופות ומזלות, ויון הסגד
 לזה הכח של בני ישראל, ולכן ראו לעקור
 חודש, להורות כי אין לבני ישראל זה החכמה
 ובינה המיוחדת שאין בשאר האומות, ולכן
 חמה ובינה הוא אי יוסר מיון והמילוי, כי
 ע"י צמ העיבור ניכר הנחון על חכמת יון,
 ומאמין רק בכח הטבע, ושחין דבר כזה שבני
 ישראל הם למעלה מן הטבע.

